

Kina slott

- BOKEN OM ETT OMISTLIGT KULTURARV

«Du sköna gränsmakt mellan skilda zoner, vid dina minnen vakna hoppets toner.» Med dessa ord inledde författarinnan Octavia Carlén beskrivningen av Kina slott i sin populära skrift *Drottningholm. Dess historia, samlingar och närmaste omgivning* som utkom 1861. Det är på många sätt ett genialt grepp att beskriva Kina som en gränsmakt mellan skilda zoner. I ordet gränsmakt är det underförstått ett möte mellan olika kulturer och traditioner som avses och i detta möte uppstår så en alldeles unik miljö.

Kina slott på Drottningholm är i flera avseenden en sådan alldeles unik miljö. Många besökare fascinerar av den lilla slottsanläggningen i den svenska skogsbacken, av dess färgstarka exotism och eleganta lyskraft i det omgivande mäljarlandskapet.

Kina slott är i dag ett välkänt besöksmål och ett museum över det europeiska kinaintresset under 1700-talet. När det första Kinahuset och några år senare den nuvarande slottsbyggnaden uppfördes, under 1750- och 60-talen, var det en plats för förströelse dit den kungliga familjen sökte sig för intim samvaro och rekreation.

Världsarvet

Kinaanläggningen utgör ett av de allra främsta exemplen på byggnader i 'kinesisks' stil i Europa och är även en av de allra bäst bevarade, vilket var en av anledningarna till att UNESCO 1991 förklarade Drottningholm som ett för hela världen skyddsvärt och omistligt kulturarv. Man skulle likaså kunna hävda att slottsanläggningen är ett världsarv i omvänd och mer bildlig bemärkelse, då impulser från Kina, Japan, Frankrike, England och Tyskland här förenades med svensk formtradition. Sverige mottog vid mitten av 1700-talet konst- och kulturimpulser från hela världen och en unik nationell kulturmiljö blev till.

Arbetet med bokverket «De Kungliga Slotten» inleddes för två och ett halvt år sedan som ett stort samarbetsprojekt mellan Fastighetsverket, Kungliga Hovstaterna och Bygghälsan. Det första av de totalt 15 banden ligger nu färdigt – boken om Kina slott.

I flera generationer har forskare kommit till Kina slott och fascinerats av den särpräglade och rikt sammansatta miljön. Byggnaderna, inredningarna och samlingarna har studerats och beskrivits i detalj i strävan att belysa de unika förutsättningarna för dess tillkomst. Olika typer av frågeställningar har aktualiserats under skilda tider och man skulle kunna karakterisera de olika generationernas forskning som tidsbilder eller årsringar i kunskapen om och förståelsen av Kina slott. Den senaste sto-

ra och betydelsefulla forskningsinsatsen gjordes 1972 av Bo Gyllenswärd, Stig Fogelmarck och Åke Setterwall med boken *Kina slott på Drottningholm*. Det är nu trettio år sedan och det är därför viktigt att sammanfatta delar av den äldre forskningen och även lägga en ny generations tankar och forskning till kunskapen om denna komplexa och intressanta anläggning.

Detta förhållande gäller givetvis i hög grad många andra monument och anläggningar och boken om Kina slott är därför det första bandet i ett helt bokverk om de tio kungliga slotten.

Strävan är att ge de kungliga slotten en bredare kulturhistorisk belysning, där kontinuiteten och sammanhanget med traditionen likaså är ett centralt tema i skildringen.

Byggnadernas funktion och den kungliga beställarrollen utgör även viktiga delar i helhetsperspektivet, liksom restaureringshistorien och analysen av slottsmiljön som estetisk och ideologisk manifestation. Därför breddas perspektivet i boken om Kina slott till att även omfatta skildringar av hovlivet och det svenska handelsutbytet med Kina, liksom de idéhistoriska

På en osignerad karta från 1777 återfinns man några av de anläggningar som försvunnit under åren och inte längre ingår i dagens Kina.

Spegelsalongen är vid sidan av Marmorsalen slottets mest franskinspirerade rum och den fasta inredningens kinesiska inslag är få. De förgyllda ornamenten visar stor lyhördhet för utvecklingen från rik rokoko mot stram klassicism.

sammanhang som kan bidra till förståelsen av varför Kina slott skapades, vad dess funktion en gång var och varför anläggningen ser ut som den gör i dag.

Det första kinahuset

Besökare till Kina slott kommer ofta vandrande genom slottsparken och har lämnat bakom sig det svenska skärgårdslandskapet med de skogiga mälar-

stränderna, det monumentala barockslottet och den formella franska barockträdgården med dess parterrer, skulpturer och vattenkaskader. Vandraren sneddar så vidare genom den engelska landskapsparken med dess slingrande trädgårdsgångar. Genom en lång kastanjeallé når besökaren så målet – Kina slott.

Dagens anläggning består, förutom

själva slottsbyggnaden, av fyra fristående paviljonger, en köksbyggnad och några trädgårdsbyggnader samt en trädgårdsanläggning. Till det ursprungliga slottsområdet hör också den lilla byn Kanton med elva bevarade gårdsanläggningar längs bygatan. En rad byggnader har under århundradenas lopp tillkommit eller försvunnit, och även Kinas trädgård har genom-

Den bilden går dock till viss del att komplettera med brev, memoarer och andra bevarade noteringar som ger liv och puls åt historiska fakta.

Det Kina slott som vi möter i dag är inte den byggnad som först uppfördes på platsen. Det första Kinahuset uppfördes 1753 och var enligt traditionen en födelsedagsgåva till drottning Lovisa Ulrika från maken kung Adolf Fredrik. Det finns fortfarande många frågor kvar att besvara kring denna första slottsanläggning. Var denna byggnad i 'kinesisk' stil verkligen en födelsedagsövertäckning till drottningen eller var hon själv med och planerade byggnadsprojektet från första början?

Den konsthistoriska forskningen har länge diskuterat vem som kan vara det första Kinahusets arkitekt och man har gärna velat framhålla Carl Hårleman, vårt lands förnämste rokokoarkitekt, som slottets upphovsman. En av ritningarna till det första Kina har man

velat knyta till hans hand. De enda kända arkivaliska uppgifterna från byggnadstiden anger dock att slottsbyggnaden uppfördes efter ritningar utförda av kungen själv. Kanske är 1753 års Kina egentligen ett resultat av ett intimt samarbete mellan Adolf Fredrik och hans arkitekt?

Den senare anläggningen

Efter tio år ersattes huvudbyggnaden på Kina av den nuvarande slottsbyggnaden, som uppfördes efter ritningar av överintendenten Carl Fredrik Adelcrantz. För denna byggnad är dock kunskapsmaterialet i form av ritningar och räkenskaper mer rikhaltigt. Däremot framstår uppgifterna kring grundläggningen av det nya slottet som förvirrande och motstridiga. Enligt samtida tidningsuppgifter skedde den högtidliga grundläggningen den 31 maj 1763, medan andra källor, exempelvis

gått många förändringar från det att de första alléträden planterades i Drottningholms djurgård i mitten av 1700-talet. Bevarade kartor, ritningar och arkivaliska uppgifter gör det ändå möjligt att skapa sig en bild av den forna anläggningen. Arkivmaterial i form av räkenskaper och dagsverkslistor kan ge oss en god, men ibland något begränsad bild av Kina slotts tillkomstshistoria.

Röda rummets interiör är en av de som tydligast går tillbaka på förlagorna i William Chambers bok *Designs of Chinese Buildings* från 1757. Här syns även tecken på en gryende nyklassicism.

en runinskrift på en träbjälke i slottets källare, anger att den ägde rum den 2 juni. En bagatellartad skillnad kan tyckas, men problemet ger oss ändå en generell bild av tolkningssvårigheterna i samband med det för Kina slott tämligen magra arkivmaterialet.

Hur uppfattade samtida besökare det nya Kina när det stod färdigt vid 1760-talets slut? Vilka värderingar kom till uttryck vid bedömningen av slottsanläggningen? Vilken är Kina slotts roll i dag, sedd i ljuset av det europeiska kineseriets historia? Att anläggningen väckte stor uppmärksamhet bland drottningens tyska anförvanter är välkänt och det är otvivelaktigt så att den mest kompletta sviten ritningar till Kina slott återfinns i tyska arkiv och härrör från samlingar som tillhört Lovisa Ulrikas släktingar. I dag betraktas Kina med sina inredningar och samlingar som det kanske största och mest välbevarade exemplet på europeiskt kineseri under 1700-talet. Ser dagens interiörer på Kina slott ut på samma sätt som de gjorde under Lovisa Ulrikas tid eller är det möjligt att iakttä förändringar av de olika miljöerna? Skiftande förhållningssätt och värderingar av äldre stilepoker, liksom museala och antikvariska ambitioner, har satt sin prägel på dagens Kina slott. För att kunna följa denna förändringsprocess är det av största vikt att studera anläggningens restaureringshistoria – utan detta blir historieskrivningen ofullständig.

Kina slott och dess omgivande paviljonger genomgick på 1990-talet en omfattande fasadrestaurering, vars ambition var att återge slottsbyggnaderna deras ursprungliga karaktär, att liknas vid kinesiska lackarbeten. De putsade fasaderna försågs med ett yttre, skyddande skikt av linolja för att ytan skulle återfå sin ursprungliga pregnans och lyster. Det grönmålade taket i bleckplåt, som närmast har karaktär av en tältduk som fladdrar i vinden, liknar inte något i europeisk arkitektur. Många besökare ställer sig frågan om hus i Kina såg ut så här på 1700-talet. Svaret blir att det möjligen i enstaka detaljer går att spåra en direkt influens från Kina. Verkligheten uppvisar snarare en kombination av europeiska byggnadsideal och drömmar om det kinesiska.

Förhållandet är detsamma när besö-

Confidencen, paviljongen där kungaparet kunde dinera konfidentiellt och förtroligt utan upppassare, tillhör de äldsta bevarade anläggningarna vid Kina.

karen träder in i slottets entréhall. Marmorsalen, som rummet kallas, är synnerligen fransk till sin karaktär. I de intilliggande Röda och Gula rummen träder däremot det kinesiska fram på ett mer påtagligt sätt – där är väggarna täckta av lackskärmar med motiv från Kina. Kinesiska lerfigurer, porslinsurnor, lackmöbler och olikartade konstföremål stärker rummens kinesiska helhetsintryck.

En särpräglad skönhetsupplevelse

Hur ska samlingarna på Kina slott karakteriseras? De omfattande och välbevarade samlingarna av europeiskt och östasiatiskt konsthantverk förmedlar kunskap om en annan tids tankar och livsmönster. Olika delar av samlingarna presenteras därför för att belysa mötet mellan Europa och Kina.

Att vandra runt på Kina slott är i sig en särpräglad skönhetsupplevelse. Men många frågor väcks också vid rundvandringen i slottets olika rum. Hur kom alla dessa exotiska föremål till Drottningholm? Hur använde man en slottsanläggning av detta slag? Frågorna och tankarna är många. Är slottets stora svenska möbelsamling specialtillverkad för de olika gemaken eller hämtades möbler och andra föremål från Drottningholms slott till det nyuppförda Kina? Studiet av möbelsamlingarna bidrar med delvis oväntade och oanade slutsatser. Det svenska

ostindiska kompaniet grundades 1731. På de europeiska ostindiefararna fördes oräkneliga mängder av lyxföremål av en närmast okänt hög kvalitet till vår kontinent. Inte minst genom de jesuitmunkar som verkade i Kina under 1600- och 1700-talen mottog Europa starkt idealiserade skildringar av den kinesiska kulturen och samhället. Sammantaget väckte detta både uppståndelse och stor nyfikenhet på Mittens rike.

Nyttan och nöjet

Kina byggdes inte enbart som ett kungligt lustslott, utan var centrum i ett merkantilt projekt. På kungligt initiativ anlades byn Kanton med faktorer av skilda slag. Där fanns bland annat sidenvävare, bandvävare och en fabrik för tillverkning av silkesstrumpor. Även i ett handelspolitiskt perspektiv påverkade således kinaintresset den europeiska industriutvecklingen under 1700-talet.

Nyttan som samhällsprincip kom också till uttryck genom det faktum att Kina slott anlades mitt i det kungliga jaktområdet – djurgården – på Drottningholm. Till området fanns också bostäder för exempelvis fiskaren och jägmästaren. Nyttigheten skulle genomsyra slottsanläggningen. Till nöjet får man kanske föra den trädgård som också kom att växa fram kring slottet och blev en av vårt lands märkligare trädgårdsanläggningar från 1700-talet.

Bilden av Kina slott blir inte fullständig om vi endast redovisar vad vi kan se med ögat i dag, utan där finns givetvis också ett socialt perspektiv. Hur utformades hovlivet på Kina och vad fördrev man tiden med? Var det en särskilt utvald skara hovfunktionärer som fick följa kungligheterna till Kina? Vad vet man om de fester och teaterföreställningar som gavs på och omkring Kina slott under 1700-talet? När Lovisa Ulrika och hennes son Gustav III vistades på det lilla lustslottet var Kina en levande och privat kunglig miljö. Hur var det sedan under 1800-talet, hur förändrades vistelsen på Kina och hur såg man då på det kinesiska lustslottet? Ett rikt bildmaterial kan berätta om slottets vidare öden under 1800-talet och om det sena 1900-talets bidrag i formandet av den anläggning och helhet som besökaren möter

Den distinkta gränsen mellan ute och inne löses upp och suddas ut då dörrarna i Gröna salongen öppnas mot trädgården. Allén blir en del av rummet och salongen med sina korgflätsmålade väggfält blir som ett uterum i trädgården.

i dag. Hur vårdas ett världsarv som Kina? Hur resonerar man i dag kring bevarande- och utvecklingsfrågor, och vilket ansvar har vi för att denna unika miljö ska kunna leva vidare?

Frågor av detta slag behandlas av ett

antal skribenter och ledande specialister i den nya boken om Kina slott. Många frågor får svar, men vissa kommer att kvarstå därför att källorna inte ger oss klara besked. Resonemangen kring anläggningen som helhet fördju-

par dock förståelsen av Kina slott och skapar en närhet till en annan tids tankar och ideal, så till synes främmande för oss i dag. ■

Göran Alm;

Fil. dr, chef för Bernadottebiblioteket